

MACHIAVELLIPRIJS 2004 JURYPAPPORT GERD LEERS

Het jaar 2004 zal de geschiedenis ingaan als het jaar van de moord op de filmmaker en columnist Theo van Gogh. Net zoals 2002 vooral het jaar was van de moord op Pim Fortuyn. Dat was de eerste politieke moord in het recente Nederlandse verleden. Daarna volgde de revolutie van de boze burgers. Met als resultaat de Lijst Pim Fortuyn. Een compleet nieuwe politieke beweging in de Tweede Kamer en zelfs in de regering. Maar is het waar dat 2004 voor Nederland vooral het jaar is van de moord op Van Gogh? Of komt die gedachte voort uit een soort logica van de omgekeerde verrekijker? Waarbij zaken die het meest nabij zijn het grootst lijken. Het bestuur van de Stichting Machiavelli denkt van niet.

Dit jaar was tot november volgens veel beschouwers het jaar van de politieke restauratie. De LPF-beweging was door onderlinge tegenstellingen geïmplodeerd. Dat geldt voor haar aanwezigheid in het landsbestuur in Den Haag. Maar ook voor bijvoorbeeld Leefbaar Rotterdam in de Rotterdamse gemeenteraad.

De regering-Balkenende II was druk met de uitvoering van het regeerakkoord. Met maatregelen op het terrein van de sociale zekerheid zoals de WAO Maar ook op het terrein van Volksgezondheid en Onderwijs werden stelselwijzigingen in gang gezet. Internationaal profileerde Nederland zich met de deelname aan de coalition of the willing in Irak. Minister-president Balkenende, voor wie politieke communicatie nog altijd een grote uitdaging is, liep zich in de eerste helft van het jaar warm voor het Europees Voorzitterschap. Sinds de terreuraanslag in maart in Madrid kondigde het kabinet vérstreckende ingrepen aan op het terrein van de veiligheid. Het nieuwe staatsveiligheidsdenken heeft tot gevolg dat de privacy van burgers veel terrein moet prijsgeven aan het streven naar de beveiliging voor de samenleving.

Ondertussen kwam het kabinet al doende in conflict met belangrijke maatschappelijke organisaties. Zo liepen de onderhandelingen over een sociaal akkoord in het voorjaar uit op een knallende ruzie met werkgevers en werknemers. Bovendien kwamen de gemeenten in opstand tegen het plan om de OZB te verlagen. Terwijl tegelijkertijd taken, in de zorg bijvoorbeeld, wel worden overgeheveld naar de gemeenten.

De burgemeesters bleken in meerderheid tegen de, volgens hen, overhaaste invoering van het gekozen burgemeesterschap. Dit gebeurde op een schilderachtige bijeenkomst van de VNG onder leiding van de Haagse burgemeester Deetman in de tenten Toni Boltini op het Malieveld. Dit circus-Deetman verdient hier uit het oogpunt van geslaagde politiek strategische communicatie eervolle vermelding. De ministers in het kabinet trokken zich in woord en daad ondertussen weinig aan van alle tegenstand die zij organiseerden. Logisch, zeiden zij, als je bezuinigt staat niet iedereen te juichen. De regering regeerde. Was het Oostindische doofheid of daadkracht?

Kenmerkend voor het kabinet was dat ministers afwilden van de consensusdemocratie van de Hollandse polder. Maar de vakcentrales van FNV en CNV wisten in het najaar onder leiding van de voorlieden De Waal en Terpstra honderdduizenden te mobiliseren voor een manifestatie in Amsterdam. De eerdere twijfels aan het bestaanrecht van de bonden leken in een klap gelogenstraft. Een niet geringe publicitaire prestatie van de vakbondsleiders. Recent bleek alsnog een sociaal akkoord met ogenschijnlijk gemak te kunnen worden afgesloten.

Ook de spanningen met de gemeenten (en de provincies) werden voorlopig beslecht. Er kwam een Communicatiecode. Voortaan zou men elkaar eerder opzoeken om mogelijke spanningen te bespreken. Alles leek een bevestiging van het beeld dat 'het lange jaar van Fortuyn' slechts een populistisch intermezzo was geweest in het overigens stabiele Nederland. Inmiddels is er een storm opgestoken.

De moord op Van Gogh heeft een kettingreactie op gang gebracht waarvan de implicaties nu nog niet zijn te overzien. Doodsbedreigingen zijn aan de orde van de dag. Moskeeën kerken en schoolgebouwen zijn het doelwit geweest van gericht geweld. Een scherpe scheidslijn tussen moslims en niet-moslims dreigt. De splijtende krachten die gevreesd werden na de moord op Fortuyn doen nu volop aan hun werk. De dreiging met fundamentalistisch geweld heeft het Kamerlid Ayaan Hirsi Ali van de VVD in het parlement monddood gemaakt. Terwijl zij als een van de weinige politici, zocht naar

een onorthodox communicatiemiddel, een film, om haar zienswijze over te brengen. Ook de dreiging aan het adres van het Kamerlid Wilders is een bedreiging aan de democratie..In het politieke spectrum doemt, althans virtueel in de peilingen, inmiddels een volgende nieuwe beweging op onder zijn leiding.

Overigens verdient de rol die peilingen spelen in de huidige instabiele situatie aparte aandacht. Met name de invloed van de opinieonderzoeken die Maurice de Hond uitvoert zijn van niet te onderschatten belang. Veel politici kijken ondanks alle mogelijke voorbehouden wel degelijk met een schuin oog naar de statistieken van Bureau de Hond.

Al met al heeft de moord op Van Gogh burgers het gevoel gegeven dat zij leven op een vulkaan. In de geschetste onzekere tijden heeft het bestuur besloten, (als altijd: alles afwegend,) de Machiavelli-prijs 2004 toe te kennen aan een gezagsdrager die hardnekkig leiderschap toont. Net als in 2002, toen de prijs werd toegekend aan Rotterdamse burgemeester Ivo Opstelten, gaat het om een burgemeester. Een voormalig kamerlid die in september 2001 besloot dat hij niet „meer platgewalst wilde worden door het systeem”. Als een gekozen burgemeester avant la lettre voert hij zijn eigen program uit. En daarmee timmert hij aan de weg. Daarbij schuwt hij impopulaire maatregelen niet. Zo stopte hij de gemeentelijke subsidie aan de verliesgevende lokale voetbalclub. Het jarenlange gedoogbeleid ten aanzien van een groot woonwagencamp zette hij om in een beleid van zero-tolerance. Ondanks bedreiging met geweld zette hij die lijn door.

Aan de uitzonderingstoestand van deze gemeenschap van vrije jongens, vaak in de weer met wiet, wapens en gestolen auto's, maakte hij een eind met massale inzet van de politie. Bij problemen in de buurt, trekt hij de wijk in en haalt alle betrokkenen om de tafel om de zaak op te lossen. Door duidelijke afspraken te maken. En wat minstens zo belangrijk is. We weten het ook allemaal. Zijn communicatie is glashelder. Dat kan ook als de boodschap duidelijk is. En compromisloos. En als een burgemeester zich niet verschuilt . Niet verschuilt achter andere bestuurslagen, achter financiële kortingen van het Rijk, achter gebrek aan bevoegdheden of achter machteloosheid, zoals onlangs in de Amsterdamse Diamantbuurt.

Een burgemeester die gewoon zijn werk doet en duidelijk maakt dat hij daarvoor staat. Dat maakt indruk. Op burgers. Op bestuurders. En ook wel een beetje op de media... Hij is het rolmodel voor de burgemeester van de toekomst. Dit type bestuurder dat, door in zijn optreden doelgerichte onverzettelijkheid te vertonen, duidelijk maakt dat met de openbare orde en de veiligheid niet te marchanderen valt. Dat maakt in tijden van onzekerheid burgers duidelijk wat ze aan hun openbare bestuurder hebben. En dat maakt een Limburgse praktijk tot een voorbeeld voor velen in de Randstad. Al met al toont burgemeester Gerd Leers van Maastricht - want over hem spreken we - een lokaal leiderschap met grote nationale uitstraling.

En daarom krijgt hij de Machiavelli-prijs 2004.